

УДК 341.623(1-87) DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(108\)03](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(108)03)

РОМАНАДЗЕ Луїза к. ю. н., доцент, доцент кафедри господарського права та процесу Національного університету

E-mail: 7435185@gmail.com «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0003-0638-9056 Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, 65009, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА МЕДІАЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Проаналізовано ключові тенденції реформування цивільного судочинства в США та державах – членах ЄС упродовж XXI століття. Досліджено поступове поширення застосування спрощених процедур судового розгляду та медіації.

Ключові слова: цивільне судочинство, медіація, верховенство права, судовий розгляд, цивільний спір.

Романадзе Л. Эволюция гражданского судопроизводства и медиации: зарубежный опыт. Проанализированы ключевые тенденции реформирования гражданского судопроизводства в США и государствах – членах ЕС на протяжении XXI века. Исследовано постепенное расширение применения упрощенных процедур судебного рассмотрения и медиации.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, медиация, верховенство права, судебное рассмотрение, гражданский спор.

Постановка проблеми. Забезпечення верховенства права та доступу до справедливості залишається визначальною метою судочинства, проте з плином часу та зміною соціально-економічних умов з'являються нові методи досягнення таких цілей. З огляду на завантаженість та недостатню ефективність судової системи у вітчизняних умовах наразі більше суспільної уваги привертають до альтернативних, позасудових способів вирішення спорів, насамперед – до медіації. У США та країнах – членах Європейського Союзу медіація набула достатньої поширеності, що є логічним наслідком поступового реформування систем правосуддя, державної підтримки та визнання цього методу вирішення спору. Реформування систем вирішення спорів, що триває останні десятиліття у провідних державах світу, – це не лише внесення змін до процесуального законодавства, а й поступова еволюція правової культури як юристів, так і суспільства, що головним чином полягає у відході від змагальності та тяжінні до мирного, взаємовигідного вирішення спору. Мирне вирішення спорів притаманне українській нації, тому популяризація медіації може бути достатньо вдалою за умов виваженого законодавчого регулювання, що неодмінно має враховувати й іноземний досвід.

З 2006 р. в Україні втілюється Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого українського суду відповідно до європейських стандартів, метою якої є забезпечення становлення в Україні судівництва як єдиної системи судового устрою та судочинства, що функціонує на засадах верховенства права за європейськими стандартами і гарантує право особи на справедливий суд. При цьому одним із завдань цієї Концепції є створення можливостей для розвитку альтернативних (позасудових) способів розв'язання спорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіація як правовий інститут є предметом наукового інтересу багатьох вітчизняних і закордонних учених. Так, Н. Мазаракі [1], Т. Кисельова [2], Т. Шинкар, В. Яковлев, С. Йосипенко та ін. докладно досліджували різні аспекти регулювання процедури медіації та перспективи її запровадження в правову систему нашої держави.

Грунтовною є праця Н. Сакари [3] про доступність правосуддя в цивільних справах. Вітчизняні дослідники спиралися на науковий доробок закордонних учених Г. Брауна [4], А. Мерріота, Н. Александер, О. Фісса [5] тощо. Проблеми та перспективи реформування цивільного процесуального законодавства розглядали А. Цукерман [6], Т. Цувіна [7], В. Комаров [8], Д. Луспенік, О. Ткачук та інші. Водночас дослідження основних напрямів реформування цивільного судочинства в розрізі розвитку альтернативних методів вирішення спорів і медіації майже не проводилося.

Метою статті є виокремлення визначальних тенденцій реформування цивільного судочинства у США та державах – членах ЄС упродовж останнього десятиліття та аргументація доцільності їх застосування у законопроектній діяльності в Україні.

Матеріали та методи. Нормативною базою дослідження є цивільне процесуальне законодавство Великобританії, Франції, Німеччини та США, законодавство ЄС та судова практика Суду справедливості Європейського Союзу, а також правові норми, що регулюють застосування процедури медіації. Методологічною основою проведеного дослідження стали загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання.

Результати дослідження. «Всі системи судочинства тяжіють до справедливості. У різних правових системах використовують різні методи для досягнення цієї мети. Незалежно від того, чи є розбіжності між маленькими або великими системами, безумовно, потрібне порівняння... для того, щоб привернути увагу до того, як різні системи судочинства намагаються досягнути цілей правосуддя та до яких жертв та компромісів вдаються у спробі зробити це»¹ [6]. Саме меті утвердження верховенства права та справедливості в суспільстві присвячені достатньо ґрунтовні реформи цивільного судочинства у низці іноземних держав. А це свідчить про те, що проблеми та завдання вітчизняного

¹Всі цитати з іншомовних джерел наведено у перекладі автора статті.

законодавця є близькими, а також актуалізують порівняльні дослідження, результатом яких мають стати обґрунтовані висновки щодо перспективних напрямів реформування українського законодавства та шляхів уникнення помилок.

Глобалізація, стрімкий розвиток міжнародної торгівлі, інтернаціоналізація ринку надання послуг, диджиталізація суспільних відносин залишили свій відбиток на характері функціонування судів як ланки державної влади, запровадженні нових форм судочинства, балансі між державними та недержавними методами вирішення спорів, на розвитку онлайн-платформ вирішення спорів тощо. Так, за результатами порівняльно-правового аналізу та вивчення наукових досліджень можна виокремити основні характерні ознаки еволюції цивільного судочинства в іноземних державах упродовж останніх десятиліть.

Постійне внесення ґрунтовних змін до процесуальних законів. Так, Правила цивільної процедури Англії та Уельсу (*The Civil Procedure Rules*) з моменту прийняття у 1998 р. зазнали 135 поправок; у Франції протягом 2018–2022 рр. триватиме докорінна реформа судової системи загалом та цивільного судочинства зокрема. У 2015–016 рр. Федеральні правила цивільного судочинства США (*Federal rules of Civil Procedure*) суттєво змінені, цьому процесу характерні такі алегорії, як «нова ера цивільного судочинства», «великий вибух процесуальної реформи» [9–10].

Поступова зміна ролі суду від суто здійснення державної влади до центру надання послуг із вирішення спорів. Функціонування суду за принципом «єдиного вікна» (англ. – *multi-door courthouse*) є особливою рисою англо-американської системи права: суд перетворюється на центр вирішення спорів, де сторони спору можуть звернутися як до державних суддів, так і до присудових медіаторів, експертів, арбітрів тощо. Для країн Європейського Союзу характерною стала конкуренція судів, що, наприклад, проявляється в появі англломовних судів у державах континентальної Європи, намаганнях держав заохотити сторони транскордонних спорів звертатися до національного суду, одночасно збільшуючи місцевий ринок юридичних послуг [11].

Розвиток механізмів спрощеного вирішення спорів, онлайн-судочинства. Так, 2018 року запроваджено Практичні вказівки з розкриття інформації для комерційних і майнових судів Англії та Уельсу (*Practice direction 51u – disclosure pilot for the business and property courts*), які передбачають обмежене надання доказів і розкриття інформації, зменшення кількості усних засідань, що матиме прискорити та здешевити судовий розгляд. Аналогічною є й мета пілотних схем більш коротких та гнучких судових розглядів, запроваджених в США у 2015 р.

Попри очевидні зусилля законодавця із запровадження ефективніших, дешевих і швидких судових процедур, запорукою успіху таких реформ залишається правова культура професійної юридичної спільноти

зокрема та суспільства загалом. Досить поширеною є характеристика американського суспільства як такого, що тяжіє до сутяжництва, а таким тенденціям відповідає й високий розвиток ринку юридичних послуг. Тому можна припустити, що нові спрощені процедури стануть затребуваними лише за умови бажання юристів спрямувати на них своїх клієнтів і перейти до нової парадигми механізму нарахування гонорарів. Достатньо показовими є твердження Головного судді Верховного Суду США Джона Гловера Робертса, який у своєму Звіті за 2015 р. зауважив: «Для успіху пакету правок до правил 2015 року потрібно більше, ніж організовані освітні зусилля. Необхідні реальні зобов'язання як суддів, так і адвокатів, для забезпечення нашої юридичної культури тими цінностями, які ми в остаточному підсумку розділяємо... Тест для адвокатів сторін, як правило, полягає в тому, чи будуть вони напрацьовувати спільні рішення, призначати економічно ефективний курс судового розгляду та брати на себе загальну відповідальність для досягнення справедливого результату. Щонайменше деякі з них визнають, що змінені правила містять «культурний виклик» [12].

Утім, можна паралельно навести й вітчизняний приклад із запровадженням у цивільне, господарське та адміністративне судочинство інституту врегулювання спору за участі судді. Адже досягнення мети цього інституту можливе лише за зміни парадигми розуміння цілей вирішення правових спорів як з боку суспільства, так і адвокатів та суддівського корпусу. Представники останнього повинні бути морально та професійно готовими до надання підтримки сторонам у мирному вирішенні спорів, адвокатська спільнота має бути готова до зміни характеру роботи із клієнтами. Проте найголовніше – розуміння та довіра до цього інституту з боку сторін спору, які мають чітко усвідомлювати свої бажання та можливості у вирішенні спору, враховувати переваги та недоліки судового розгляду та намагатися зберегти дружні чи, щонайменше, не ворожі відносини з другою стороною спору.

Паралельно з реформуванням цивільних процесуальних норм у державах – членах ЄС спостерігається помірне, але невпинне зростання популярності медіації. Альтернативні методи вирішення спорів, зокрема медіація, були притаманні багатьом європейським державам, утім, за останню декаду ХХ століття Рада Європи та Європейський Союз прийняли низку рекомендаційних та нормативно правових актів щодо застосування медіації в цивільних, комерційних, сімейних та інших категоріях спорів.

Директива ЄС від 21 травня 2008 року № 2008/52/ЄС про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних і комерційних справах [13] мала за мету внести зміни до національних законодавств щодо процедури медіації, а також досягти певного балансу між кількістю медіацій і судових розглядів. Водночас попри формальне виконання вимог Директиви впродовж трьох років із моменту набуття нею чинності, змістовного виконання вимог так і не відбулося. Законодавства

держав – членів ЄС мають нормативно-правові акти щодо регулювання процедури медіації, а саме визначення принципів медіації, правового статусу медіатора та договірних конструкцій, що застосовують сторони під час звернення, реалізації та завершення процедури медіації тощо. Водночас чинники, як-от: недостатня обізнаність і довіра до процедури медіації, сумніви сторін спору до професійності медіаторів, неефективні законодавчі стимули (чи взагалі їхня відсутність), для звернення сторін спору до медіації стали причиною такого явища, як «парадокс медіації у ЄС», тобто призвели до дуже низької кількості медіацій за доведеної ефективності цієї процедури з огляду на її швидкість та дешевизну проти судового розгляду [14].

Аналітичні матеріали європейського парламенту та іноземних дослідників щодо наявної ефективності медіації, визначення причин низької популярності медіації, пошуку оптимальних рішень із популяризації медіації як альтернативи судового розгляду узагальнені Н. Мазаракі, зокрема, науковець стверджує, що залишається відкритим питання пошуку оптимальної моделі запровадження медіації у правову та судову системи держави, спонукання громадян спробувати вирішити спір у позасудовому порядку й у мирний спосіб [1].

Найбільш прямолінійним варіантом підвищення кількості медіацій у порівнянні з судовими процедурами є запровадження обов'язкової медіації у певних категоріях справ. До того ж, судова практика Суду справедливості ЄС стверджує, що такий механізм не становить перепони у доступу до правосуддя та реалізації права на судовий захист. За умов дотримання встановлених правил і принципів медіація:

- не завершується рішенням, що має обов'язкову юридичну силу;
- не призводить до значного затягування можливості розпочати судовий розгляд;
- тимчасово зупиняє перебіг строків позовної давності;
- не спричиняє значних фінансових обтяжень для сторін спору;
- не обмежує вирішення спору виключно в електронному вигляді;
- не унеможливує вжиття заходів забезпечення позову [15–16].

Водночас обов'язкова медіація є життєздатною за умови наявності достатньої кількості медіаторів, механізмів забезпечення якості медіаційних послуг, особливого статусу угод, які укладаються за результатами медіації тощо. Особлива природа медіації, якій характерна наявність низки моделей та підходів, гнучкість процедури, протистоїть суворому регулюванню та контролю, що ускладнює процес її законодавчого врегулювання. Втім, у державах ЄС закони про медіацію, як і цивільне процесуальне законодавство, також не є сталими та постійно розвиваються, відображаючи намагання законодавця та медіаторської спільноти створити баланс між забезпеченням якості медіаційних послуг та збереженням сутності та «духу» медіації. У цьому аспекті особливого значення набуває присудова медіація, де більше передумов

та обґрунтувань законодавчого регулювання, адже якщо держава забезпечує надходження справ до присудових медіаторів, то вона може висувати необхідні вимоги до їхньої професійної підготовки.

Результати проведеного аналізу свідчать про наявність двох визначальних і водночас паралельних процесів: реформування цивільного процесуального законодавства та розвиток законодавства щодо медіації, що зумовлює теоретико-правову та прикладну актуальність подальших досліджень взаємодії між альтернативними методами вирішення спорів і цивільним судочинством. Можна припустити, що ця взаємодія відбуватиметься в таких формах: зміна парадигми реалізації права на судовий захист та звернення до суду (в контексті запровадження обов'язковості досудових методів вирішення спорів); застосування інституту вирішення спорів за участі судді; розвиток присудової медіації. Потенційними результатами такої взаємодії має стати подальша трансформація цивільного судочинства у напрямі превалювання примирної функції правосуддя.

Висновки. Результати аналізу реформування цивільного процесуального законодавства США та певних держав – членів ЄС дали змогу виокремити характерні ознаки, як-от: постійне внесення ґрунтовних змін до процесуальних законів, поступову зміну ролі суду від суто здійснення державної влади до центру надання послуг із вирішення спорів, розвиток механізмів спрощеного вирішення спорів, онлайн-судочинства, законодавчі зусилля з популяризації медіації.

Проведене дослідження дає підстави вважати, що зусилля вітчизняного законодавця мають бути спрямовані на врегулювання процедури медіації та запровадження стимулів звернення сторін спору до позасудових методів. Формування довіри суспільства до медіації як одного з найбільш визнаних та ефективних способів вирішення спорів має стати завданням не тільки медіаторської спільноти, але й держави. Вважаємо, що запровадження присудової медіації може стати одним із чинників вищезазначених процесів, водночас потребує теоретичного обґрунтування щодо дотримання принципів верховенства права та права на судовий захист.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мазаракі Н. А. Медіація в ЄС: досвід для України. Європейські інтеграційні процеси в XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 березня 2018 р. м. Київ). Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції, 2018. С. 287-296.
2. Kyselova T. Integration of Mediation into Ukrainian Court System: Policy Paper. October 17, 2017. Council of Europe, Kyiv, 2017. URL: <https://ssrn.com/abstract=3054519>.
3. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2006. 209 с.

4. Brown H., Marriott A. ADR principles and practice. Third edition London: Thomson Reuters, 2011. 868 p.
5. Owen M. Fiss. Commentary, Against Settlement, 93 YALE L.J. 1073, 1075. 1984.
6. Zuckerman, Adrian, ed. Civil Justice in Crisis: Comparative Perspectives of Civil Procedure. Oxford: Oxford University Press, 1999. Oxford Scholarship Online, 2012. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198298335.001.0001.
7. Цувіна Т. А. Проблемні питання цивільної юрисдикції в контексті принципу верховенства права. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 85-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2019_147_10.
8. Цивільне судочинство України: Основні засади та інститути: монографія В. В. Комаров та ін.; за ред. проф. В. В. Комарова; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. 847 с.
9. Richard L. Marcus, Modest Procedural Reform Advances in the U.S., 20 Zeitschrift für Zivilprozess International 291. 2015. URL: http://repository.uchastings.edu/faculty_scholarship/1473.
10. Kenneth Berman, Reinventing Discovery under the New Federal Rules, 42 Litigation 22. Spring. 2016.
11. Kramer X. The domino effect of international commercial courts in Europe – Who’s next? URL: <http://conflictflaws.net/2018/the-domino-effect-of-international-commercial-courts-in-europe-whos-next>.
12. 2015 Year-End Report on the Federal Judiciary URL: <https://www.supremecourt.gov/publicinfo/year-end/2015year-endreport.pdf>.
13. Directive 2008/52, of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters, 2008 OJ (L 136). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0052>.
14. De Palo G.; Romina Canessa, Sleeping – Comatose Only Mandatory Consideration of Mediation Can Awake Sleeping Beauty in the European Union, 16 Cardozo J. Conflict Resol. 713. 2014.
15. C-317/08, C-318/08, C-319/08 and C-320/08 – Rosalba Alassini JUDGMENT OF THE COURT (Fourth Chamber) 18 March 2010 URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=79649&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=659017>.
16. C-75/16 – Menini and Rampanelli Judgment of the Court (First Chamber) of 14 June 2017. URL: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-75/16>.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2020.

Romanadze L. The evolution of civil procedure and mediations: foreign experience.

Background. Ensuring the rule of law and access to justice remains a crucial goal of justice, while changing socio-economic conditions change the way in which such goals are achieved.

The peaceful settlement of disputes is inherent in the Ukrainian nation, so the promotion of mediation can be successful enough in the context of sound legislative regulation, which must certainly consider foreign experience.

The aim of the article is highlighting the decisive trends in civil litigation reform in the United States and EU Member States over the last decade and arguing that it is appropriate to use them in law-making in Ukraine.

Materials and methods. The normative basis of the study is legislative acts of the England and Wales, USA, Germany and France as well as EU legislation and CJEU decisions. The methodological basis of the research was the general scientific and special legal methods of cognition.

Results. *The analysis indicates that there are two defining, at the same time, parallel processes: the reform of civil procedural law and the development of mediation legislation, which determines the theoretical and applied relevance of further studies of the interaction between alternative dispute resolution and civil justice. It can be assumed that such interaction can take the following forms: changing the paradigm of the exercise of the right to judicial protection and judicial recourse (in the context of introducing mandatory pre-trial dispute resolution methods); application of a dispute resolution institute with the participation of a judge; development of court mediation. The potential outcome of such engagement should be the further transformation of civil justice towards the prevailing conciliation character of justice.*

Conclusion. *Ukrainian law-making should be directed to the legislative regulation of the mediation procedure and the introduction of incentives for the parties to the dispute to resort to extrajudicial methods. Building public trust in mediation as one of the most recognized and effective ways of resolving disputes should be a task not only of the mediator community but also of the state. We believe that the introduction of court mediation can be one of the factors of the above processes, but at the same time requires a theoretical justification for observance of the principles of the rule of law and the right to judicial protection.*

Keywords: civil proceedings, mediation, rule of law, litigation, civil dispute.

REFERENCES

1. Mazaraki, N. A. (2018). *Mediacija v JeS: dosvid dlja Ukrai'ny. Jevropejs'ki integracijni procesy v XXI stolitti: ključovi tendencii', osnovni vyklyky ta novi mozhlyvosti zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi' naukovopraktyčnoi' konferencii'* (m. Kyi'v, 26-27 bereznja 2018 r.) [EU Mediation: experience for Ukraine. European integration processes in the 21st century: key trends, key challenges and new opportunities. Collection of materials of the International scientific and practical Conference (Kyiv, March 26-27, 2018)]. Kyiv: Ukraïns'ka Asociacija Vykladachiv i Doslidnykiv Jevropejs'koï Integracii [Ukrainian Association of Teachers and Researchers of European Integration], (pp. 287-296) [in Ukrainian].
2. Kyselova, T. (2017). *Integration of Mediation into Ukrainian Court System: Policy Paper*. October 17, 2017. Council of Europe, Kyiv. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=3054519> [in English].
3. Sakara, N. Ju. (2006). *Problema dostupnosti pravosuddja u cyvil'nyh spravah* [The problem of accessibility of justice in civil cases]. *Candidate's thesis*, Kharkiv [in Ukrainian].
4. Brown, H., Marriott, A. (2011). *ADR principles and practice*. Third edition London: Thomson Reuters [in English].
5. Owen, M. Fiss (1984). *Commentary, Against Settlement*, 93 YALE L.J. 1073, 1075 [in English].
6. Zuckerman, Adrian (Ed.). (2012). *Civil Justice in Crisis: Comparative Perspectives of Civil Procedure*. Oxford: Oxford University Press, 1999. Oxford Scholarship Online. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198298335.001.0001 [in English].
7. Cuvina, T. A. (2019). *Problemni pytannja cyvil'noi' jursydykcii' v konteksti pryncypu verhovenstva prava* [Problematic issues of civil jurisdiction in the context of the rule of law]. *Problemy zakonnosti – Problems of legality*. (Is. 147). (pp. 85-96). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2019_147_10 [in Ukrainian].
8. Komarov, V. V. (Ed.). (2016). *Cyvil'ne sudochynstvo Ukrai'ny: Osnovni zasady ta instytuty* [Civil procedure of Ukraine: Basic principles and institutions]. Nacional'nyj jurydychnyj universytet im. Jaroslava Mudrogo. Harkiv: Pravo [Yaroslav Mudryi National Law University. Kharkiv: Law] [in Ukrainian].

9. Richard, L. Marcus, Modest (2015). Procedural Reform Advances in the U.S., 20 *Zeitschrift für Zivilprozess International* 291. Retrieved from http://repository.uchastings.edu/faculty_scholarship/1473 [in English].
10. Kenneth, Berman (2016). Reinventing Discovery under the New Federal Rules, 42 *Litigation* 22 [in English].
11. Kramer, X. (n.d.). The domino effect of international commercial courts in Europe – Who’s next? *conflictoflaws.net*. Retrieved from <http://conflictoflaws.net/2018/the-domino-effect-of-international-commercial-courts-in-europe-whos-next> [in English].
12. 2015 Year-End Report on the Federal Judiciary. (n.d.). *supremecourt.gov*. Retrieved from <https://www.supremecourt.gov/publicinfo/year-end/2015year-endreport.pdf> [in English].
13. Directive 2008/52, of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters, 2008 OJ (L 136). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0052> [in English].
14. De Palo, G., & Romina, Canessa. (2014). Sleeping – Comatose Only Mandatory Consideration of Mediation Can Awake Sleeping Beauty in the European Union, 16 *Cardozo J. Conflict Resol.* 713 [in English].
15. C-317/08, C-318/08, C-319/08 and C-320/08 – Rosalba Alassini JUDGMENT OF THE COURT (Fourth Chamber) 18 March 2010. Retrieved from <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=79649&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=659017> [in English].
16. C-75/16 – Menini and Rampanelli Judgment of the Court (First Chamber) of 14 June 2017. Retrieved from <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-75/16> [in English].